

Gezi Notları

Afrodit Adına Kurulan Kentlerden En Ünlüsü Geyre'deki AFRODISİAS

Bu kez Aydın'ın Karacasu ilçesi yakınları Geyre köyüne düşüyoruz yolumuzu ve Tanrıça Afrodit adına kurulmuş antik bir kent Afrodiasias'ı geziyoruz. İzmir'den 230 km, Denizli'den 160 km uzaklıkta bulunan 600 m rakıma sahip Geyre köyünün yakınlarındaki bu kent, antik kaynakların çoğunda Anadolu'nun güneybatısını kapsayan Caria bölgesine ait olarak gösteriliyor, aynı zamanda kent Lydia ve Phrygia bölgelerine de yakın. Tunç çağından Bizans dönemine kadar (M.Ö. 2800 - M.S. 220) büyük bir yerleşim merkezi olan kentte, arkeolojik kazılarda Afrodit tapınağı, odeon, stadyum ve agorası, hamamları gün ışığına çıkarılmış. Kent, İlkçağ'da önemli bir heykel yapım merkezi olarak tanınmış. Stadyum, Anadolu antik kentleri içinde en iyi korunmuşu sayılıyor.

1958 yılında Ara Çüler, "bir gezi dönüşü Aydın Valiliği'nden aldığı arabanın sürücüsü ile yolu kaybetmesi neticesinde gördükleri ilk ışığa, karşılıklarına çıkan ilk köye girerler. Köy kahvesinde Ara Çüler şaşkına döner: Masanın ayağı, iskemlenin arkılığı harika mermer yontudan ibarettir. Sorduğunda "köyde daha bunlardan çokook var" yanıtını

alır. Ertesi sabah bütün o yontuların, "çok var" denilen eserlerin fotoğraflarını çeker, bu fotoğraflar Batı dergilerinde yayımlanır. Dünyanın öbür ucunda New York'ta genç bir Türk bilim adamı Prof. Dr. Kenan Erim bu fotoğrafları görüp, Türkiye'ye gelir. Çeliş o geliş. 1961 yılından 60 yaşında ölümüne dek tüm yaşamını bu antik kente adar. Erim'in mezarı da sessiz bir anıt gibi bu kentte yatıyor.

Aphrodisias'ta ilk kazılar 1904-1905 yıllarında Paul Çaudin tarafından yapılmış. Halen sürmekte olan ve New York Üniversitesi tarafından koordine edilen kazıların başlangıcı 1961 yılında vefatına kadar tüm kariyerini buraya adayan Kenan Erim'e dayanıyor. Bugün, çalışmaların devamı yine New York Üniversitesi himayesinde; Oxford Üniversitesi Lincoln Kürsüsü'nde Klasik Arkeoloji ve Sanat Profesörü

olan Prof. Dr. Berth Smith ile New York Üniversitesi Çüzel Sanatlar Enstitüsü'nde Prof. Christopher Ratte'nin ortak yönetimi altında sürmekte. Bugüne kadar kentin yalnız dörtte biri gün ışığına çıkarılmış durumda.

Afrodiasias MS 3. yüzyılda Roma'nın başkenti seçilmiş ve bir yüzyıl boyunca başkent olarak kalmış. Kent 4.yüzyılda

psikoposluk merkezi haline geldiğinde, adı, "haç" anlamına gelen Stavropolis'e dönüştürülmüş. Ancak bu değişim iyice kökleşmiş olan putperestliği kolay kolay silememiş. Bu dönemde Afrodisias ve Afrodisias'lı isimlerinin sistematik olarak şehirdeki kitabelerden silindiği gözleniyor. Kentin ismi Bizans tarafından Stavropolis'e dönüştürülse de kentliler bu ismi benimsemez ve Afrodisias tamamıyla yok olmaz ama yeni bir isim 'Caria' kullanılmaya başlar. Antik Afrodisias şehrinin harabeleri üzerinde devam eden yaşam, 1260 yılında Türklerin buraya egemen olması ile bölgenin ismi bu yerleşime verilmiş ve Karia olarak bilinen isim Çeyre adını buradan almış.

Kent tarih boyunca, jeolojik olarak kararsız bir bölge olmasından dolayı pek çok depremden nasibini almış. Roma döneminde olan depremlerin çoğunun izleri daha sonra restore edildiklerinden fark edilmiyor. 4. yüzyıldaki ve daha sonraki depremin izleri daha kolay izlenebiliyor. 4. yüzyıl depremi ayrıca Afrodisias'ın bulunduğu mevkide su akış mecralarını da değiştirmiş, kentin bazı kısımlarını su baskınlarına maruz kalmaya müsait bir hale getirmiş. 7. yüzyıldaki depremden sonra Afrodisias bir daha hiçbir zaman tam olarak kendine gelememiş, ve bakımsızlığa düşmüş.

Afrodit Tapınağı, Afrodisias kentinin odak noktası olmuş. Afrodisias'lı heykeltıraşları antik çağda haklı bir üne kavuşturan ustalıklarının ve üretkenliklerinin örnekleri, bu Tapınak'ta, sitin diğer bölümlerinde ve Afrodisias Müzesi'nde görülebiliyor. Yakın çevrede zengin mermer yataklarının varlığı heykel sanatının gelişimine doğrudan katkıda bulunmuş ve Afrodisias bu nimetlerden sonuna dek yararlanmış. Kurulan heykeltıraşlık okulu sayesinde 600 yıldan uzun bir süre, var olan en önemli heykeltıraşlık merkezi olarak tanınmış.

Afrodit tapınağı kutsal alanına girişi sağlayan tören kapısı

Tetrapylon, M.S. II. yüzyıl civarında yapılmış. Bu kapı ile Afrodisias'ın kuzey-güney yönünde devam eden ana yolu tapınağın önündeki geniş bir avluya bağlanmış. Anıtsal yapının bilimsel verilere dayalı yeniden yapımı (rekonstrüksiyonu) 1991 yılında tamamlanmış. Tiyatro binası ise hem gösteriler için hem de halkın toplanma yeri olarak kullanılmış. Yaklaşık 7000 kişilik oturma yerine sahip olan bu bina iki ana bölümden oluşuyor. Seyirci kısmı tarih öncesi yerleşimine ait bir tepeye sırtını dayamış. Bunun önünde ise üç katlı ve mermerden yapılmış gösterişli sahne binası yer alıyor. Sahne binasının birinci katı arşitrav yapılmış olan adak yazıtı ile birlikte yeniden ayağa kaldırılmıştır. Yazıtta binayı yaptıran kişinin, kendisini ilk Roma imparatoru Augustus'un azatlı kölesi olarak tanıtan Caius Julius Zoilos olduğu belirtilmiş. Zoilos tiyatronun yanı sıra agoranın kuzey portikosunu ve Afrodit tapınağını da yaptırmış. Tiyatronun 1970'lerdeki kazıları sırasında sahne binasını süsleyen heykellerin çoğu oldukça iyi korunmuş durumda ortaya çıkarılmış. Bunlar arasında şu anda Afrodisias Müzesinde teşhirde bulunan Apollon, iki Musa, Demos, iki boksör, Polykleitos tarzında yapılmış heykelleri sayılabilir.

Aphrodisias stadyumu Ege bölgesindeki eski stadyumlardan en iyi korunmuş olanı. Şehrin kuzeyinde olan stadyum 262 metre uzunluk, 50 metre genişlik ve 30000 kapasiteye sahiptir. Stadyumun dış bükey olması, seyircinin diğer kişilerin görüşüne engel olmasını ortadan kaldırıyor ve seyircilerin hepsi tüm stadi görebiliyor. Stadyum atletizm müsabakaları için hazırlanmış ama tiyatronun 7. yy.'daki depremden zarar görmesiyle stadin doğu kısmı oyunlar ve sirkler için kullanılmış. Roma devrinde stadyum birçok atletizm müsabakalarına ve festivallere sahne olmuş. Bu müsabakalar, Asya Minor'unda, Yunanistan'daki Olimpik ve Pythian oyunlarının bir modeli halinde ve Yunanistan'daki aynı tip oyunlara verilen isimleri almışlar. Bu Roma izninin alındı-

ğini gösteriyor. Bu iznin alınması ise onur işareti olarak düşünülmüş. Aphrodisias'ta bu oyunlar, Olimpik değil de Pythian olarak kabul edilir. Bunlar İmparatorluk onuru olarak düzenlenen Çodineia festivalleriyle tamamlanmış.

Kentte kamusal binaların en büyüklerinden biri olan büyük hamam, M.S. II. yüzyılda yapılmış ve Roma İmparatoru Hadrian'a adanmış. Hamam Roma mimarisine uygun olarak her biri farklı işlevleri olan birbirine paralel tonozlu odalardan oluşmuş. Binanın önünde etrafı sütunlarla çevrili bir ön avlu kuzeyinde ise ince bir işçilikle yapılmış bir çeşme yer almaktadır. Çünlük hayatta önemli bir yeri olan hamam zengin heykeltıraşlık ürünleri ile süslenmiş. Çeşmenin içinde ve etrafında mitolojik sahneleri içeren heykeller, ön avluda mimari öğeler üzerinde işlenmiş kabartmalar ve sütunlu kısımlarda portre heykeller yer almış. Kazılar sonucunda bulunmuş olan bu eserler Afrodisias müzesinde görülebiliyor.

Meclis binası'nın ise Afrodisias'ın antik devir şehir hayatında çok önemli bir yeri vardı. Bina şehrin yerel yönetimini sağlayan meclisin toplanma yeri olduğu gibi kapalı tiyatro konser salonu halkın toplanma yeri olarak da çok amaçlı kullanılmış. Mevcut yapı M.S 200 yıllarında halka açık ana meydan olan kuzey agoranın kuzey kenarında yapılmış. Bouleuterion'a agoranın kuzey portikosundan giriliyordu. Bu oldukça yüksek çift koridorlu portikonun eni 15 m uzunluğunda boyu 200 metreden fazlaydı. M.Ö I. Yüzyılın sonlarında inşa edilen yapı daha sonra arka kapısından Bouleuterion'a beş ayrı giriş açmak amacıyla değişikliklere uğramış. İki dış kapının yanında yerel bir hayırsever olan Dometeinos'un ve onun yeğeni Tatiana'nın portre heykelleri yer almış. Her iki heykelde yazıtlı kaidelerin önünde bulunmuş. Kaideler hala orijinal yerlerinde duruyor. Heykeller ise Afrodisias müzesinde sergilenmekte.

M.S. I. Yüzyılın başları ile II. yüzyılın ortalarında kuzey

agora ile tiyatronun arasında yapılan güney agora kentin ikinci büyük meydanı. Çüney agorada inşa edilen ilk yapı olan kuzey portiko imparator Tiberius'a adanmış. Portikonun frizleri çelenk zincirleri arasında yer alan tiyatro maskeleri ve diğer başlarla süslenmiş. Bu seçkin frizlerin bir bölümü Afrodisias müzesinin bahçe duvarları üzerinde sergilenmiş. Çüney agoranın güney ve batı kısımların da sütunlu portikolarla çevrilmiş. Bunların arkasında kentin önemli kamusal alanları konumlandırılmış. Batıda Hadrian Hamamı ve güneyde kamusal bazilika ile tiyatro. Çüney agoranın güneydoğu köşesinde masif duvarlarla desteklenmiş kapalı bir geçit, doğrudan tiyatroya ulaşımı sağlıyor. Çüney agoranın doğu tarafında yüksek sütunları olan ve zengin bir heykel koleksiyonu barındıran bir cephe yer alıyor. Çüney agoranın merkezinde yer alan bezemeli uzun havuz, yapının en göze çarpan unsurlarından biri.

Afrodisias antik kenti, Çeyre Vakfı'nın kuruluşunun 21. yılında, Sevgi ve Erdoğan Çönül ve Afrodisias dostlarının desteği, Çeyre Vakfı'nın çabalarıyla 31 Mayıs'ta yeni bir sergi salonuna kavuşmuş. Antik kentin dokusuna zarar verilmeden Mimar Cengiz Bektaş tarafından tasarlanan Sevgi Çönül Salonu'nda Sebasteion rölyefleri hikayeleri ile birlikte teşhir ediliyor.

Afrodisias'ın önemi ve güzelliklerini ne kadar anlatmaya çalışsak da, bu antik kentin büyüsunü hissedebilmek için, 8000 kişilik tiyatro binasının tepe galerilerine tırmanmalı, ardında uzanan manzarayı seyretmeli, hala ayakta duran müthiş kolonlar arasında dolaşmalı, bir zamanlar coşkulu seslerle inleyen, şimdiyse ıssız bir sessizliğe bürünmüş Odeon' da bir süre dinlenmeli, Akdeniz' in en iyi korunmuş antik stadyumunu gezip, gün batımını Afrodit Tapınağı'nda izlemelisiniz...□